

МЛАДЕН ШУКАЛО

КА ПОЕТИЦИ НАСЛОВЉАВАЊА

И пети роман Владимира Пиштала – *Песма о њри светиа* – привукао је пажњу јавности одмах по објављивању па је овјенчан наградом „Бескрајни плави круг”, а затим се нашао и у најужем кругу за награду „Београдски победник” односно НИН-ове награде критике за роман године. Овакве околности упућују на могући пригодни приступ или, чак, покушај оправдавања разлога за његово издвајање у односу на осталу романескну продукцију (ваља подсетити да се у 2023. години појавило преко 200 романа на српском језичком простору!). И једна и друга оријентација могле би да представљају неки облик прикривене субјективизације, у коју би се удјенуо интерпретативни чин чија је намјера да се усмјери (или можда наметне?) начин *како читати* Пишталов роман.

Можда се можемо спотакнути већ на првом кораку: како читати *роман* који у наслову садржи ријеч *џјесма/џјесма*? Односно, како говорити о *роману* који је *џјесма*, ако је уопште *џјесма*, или ако је уопште *роман*? Прва помисао је да се оваквом запитаношћу улази у генеричка разматрања. Међутим, том аспекту ћемо се вратити касније, јер само навођење основног (*sic!*) *наслова књиџе* њеним листањем води нас ка сасвим другачијем типу промишљања: како је роман *Песма о њри светиа* подијељен у три дијела, као и низ поглавља којим су „додијељени” наслови, отвара се питање логике Пишталовог приповједачког поступка насловљавања. Како је ријеч о петом роману овог аутора, погледом унатраг суочавамо се са чињеницом да пред собом, у читавом његовом досадашњем опусу, имамо преко 600 различито функционализованих наслова, не рачунајући поднаслове и међунаслове. Пристојан библиотечки каталог!

Чему казивање о наслову/насловима?

Владимир Пиштало нас упућује да овакво казивање не би требало да буде случајно, понајмање критичарско надмудривање са ауторовим приповједачким поступцима. У поглављу „Алегоричја” јунакиња романа наводи књигу под називом *Тајна о бојама*, уз нагласак да су у њој „наслови били занимљиви”. Већ наредно поглавље носи наслов „Тајне о бојама”, а за њим слиједи великим словима одштампана 23 наслова, као нека врста садржаја. Оваква ауторска самосвијест при именовању наслова потврдиће се неким од наслова, како оних претходећих, тако и наредних: иако у наведеном поглављу нису наведени („О прављењу златне”, „О сликању пути распетога”, „О прављењу добре златне боје”, „Наранцаста”, итд.), припадношћу књизи *Песма о три светиа* потврђују своју усклађеност са књигом *Тајна о бојама*, чиме се њена евентуална фиктивност поништава.

Прије скоро четири деценије француски теоретичар Жерар Женет је објавио необичну студију под насловом *Праћови (Seuils, 1987)*, у којој је настојао да сагледа тзв. паратекстуалне (можда је боље рећи вантекстуалне) аспекте, односно функције у књигама какви су имена аутора (укључујући, наравно, псеудониме), наслови и међунаслови, посвете, епиграфи, предговори, напомене и слични елементи с којима се читалац сусреће узимајући књигу у руке, односно читајући. Иако је десетак година раније, позивајући се на истраживања Јулије Кристеве и њена разликовања *фенотекста*, *џенотекста* и *инџертекста*, назначио своје теоријске путање у расправама *Увод у архитекст* (1979) и *Палимјесити* (1982), тек је у овој књизи заокружио своје идеје о *паратекстуалности*. Женетово метафоричко означавање сусрета читаоца са *праћовима* (овим термином он замјењује Борхесово именовање „предговора” као читалачког *преговорја*), који се морају прекорачити прије чина читања, могли би се посредно повезати са студијом Умберта Ека *Lector in Fabula* (1979). У оба случаја, без обзира на различитост њихових теоријских интенција, разматрају се претпоставке читалачког чина („*der Akt des Lesens*”) – по наслову студије из 1976. Волфганга Изера – односно оног с чиме се читалац суочава од првог тренутка сусрета са одређеном књигом.

Уводећи нас у модерну *инџерологију*, по именовању Клода Дишеа, дисциплину која се бави проучавањем наслова, чијем развоју су допринос дали и Теодор В. Адорно, Џон Барт, Колет Канторовиц, па и Умберто Еко, холандски научник Лео Х. Хек разматра природу насловљавања кроз историју као једну врсту артефакта рецепције. На маргинама тих разматрања, Жерар Женет је покушао да систематизује правце промишљања овог књижевног феномена. Полазећи од чињенице да је текст намијењен *чићању*, за

разлику од наслова који служи као *средство саобраћања*, односно као предмет разговора, он изводи три основне функције насловљавања као *означавање, указивање садржаја и навођење* (односно *завођење*). Због природе овог текста о већини других теоријских аспеката неће бити помена, поготово што поред све њихове терминолошке инспиративности поједини аспекти често узмичу пред оним што Пиштало роман нуди.

На насловној страници књиге о којој је овдје ријеч, по библиотекарским узусима стоји сљедеће:

„Владимир Пиштало
ПЕСМА О ТРИ СВЕТА
роман
ΑΓΩΡΑ”

Именовање аутора и издавача ћемо у овом случају потиснути у други план, поготово што „домен издавања” није Женетов предмет интересовања, али и зато што се над њима не надвија никаква упитност. Међутим, слиједећи његове поставке, као предмет разматрања остају наслов (*Песма о три светиња*) и поднаслов („роман”) ове књиге.

Интерпретативни поступак може да се одвија у више равни. У оквирима интенција овог излагања, на првом мјесту би ваљало да се говори о значењу самог наслова: на самом почетку тешко је потиснути у други план његову сучељеност с поднасловом, иако се чини да читалац, у првом сусрету са насловном страницом, неће реаговати на генеричку парадоксалност односа појмова *pjesma/roman*. (На овакво размишљање наводи нас „заборав” или „превид” да је Чеховљев *Галеб* означен као *комедија*!) Ипак, први задатак би био да се укаже на оно што је *pjesmoi* ворно спрам *romanesknoi*, односно на то који је од ова два аспекта аутору примарнији. Владимир Пиштало се потрудио да овакво трагање не буде нимало једноставно; његова главна јунакиња и нараторка Озана Болица при самом крају књиге каже: „Била сам песма. Песма о три света.” А исприповиједа свој стогодишњи животопис од отмице до смрти, организован у више од 150 насловљених слика и сличица. Ова галерија наративних исјечака као да слиједи логику изношења садржаја која се користи у стрипу (не заборавимо да Пиштало у свом опусу потписује и новелу насловљену *Корџо Малџезе*), гдје се сучељавају визуелни и вербални исказ. Чак и Озанино излагање подсјећа на овај медиј, премда – у стилистичком смислу – као најпримјењивији може да послужи Сартров опис Камијевог приповиједања, гдје се истичу кратке реченице од којих „свака одбија да

се користи замахом стеченим помоћу претходних, свака је поновни почетак”, додајући да је „свака реченица *Стиранца* једно острво”, можда она мала острвца помоћу којих се може прескакати вода. Рекло би се да Пишталов поступак, ма колико да почива на наративности, тежи да освоји један вид стихотворности, односно да је *иричање* у ствари једно својеврсно *ијевање*. На овом трагу би се могао градити трактат о стапању *ијесме у роман и романа у ијесму*.

Зашто се пјева о три свијета?

Чини се да ће се најлакше до одговора допријети ако се послужимо основношколским поучавањем књижевности, које почиње назначавањем одговора на питања којима треба идентификовати како *вријеме* тако и *мјесто радње*.

Одмах се намеће и једно сложеније питање: да ли Пишталов наслов сажима у себи ова два елемента у једно? Бахтиновски речено: да ли је пред читаоцима постављен својеврстан *хроноиој* аква-релистички разливен, али не баш по рецептима које нуде *Тајне о бојама*?

Прва назначена година је 1700, када гусари нападају Пераст. Спомињаће се, чак навођењем народне пјесме, и ранији атаци на овај град. Јунакиња романа је већ напунила осамнаест година. А закључни датум представља 1797. годину, када Наполеонове трупе улазе у Пераст: „Свет је био као оно дете што је пало па не зна да ли да плаче или да се смеје.” Другачије речено, роман *Песма о ири светиа* обухвата читаво XVIII стољеће, које најчешће називамо вијеком рационализма или вијеком просвјетитељства. Вијеком који обавија метафора „племенитог дивљака”. Као што су у другим аспектима призивани књижевни теоретичари, овдје би ваљао да се присјетимо једне култне философске расправе, расправе *Дијалектика и просвјетитељства* Макса Хоркхајмера и Теодора В. Адорна. Али не само због основне теме већ и због једне необичне аналогије: завршетак ове студије представљају „Записи и нацрти”, заправо низ фрагментарних скица који својим насловима могу да успостављају аналогију са начином насловљавања код Владимира Пиштала. Нисам сигуран да би се могла наћи стварна повезаност нашег писца са њемачким философима, осим, можда, чињенице да се о том времену, времену умирања средњовјековне духовности и рађању новог доба, не може говорити никако другачије осим у фрагментима и пјеснички: „Гледала сам ново доба...” – казује Озана.

Озана Болица, у кући звана Бојана, како свим својим именима („Арапи су ме звали Зана. Французи Жана. Енглези Бо. Кабианка Бароко.”) тако и својим животом свједочи о постојању мноштва свјетова којима је припадала без властитог хтјења, ма колико да им се прилагођавала, чак и учећи разне језике. Управо овај аспект

доприноси да се Пишталов роман уклопи у оно што обиљежава основни интерес и умјетничког исказа и тумачења тих исказа крајем прошлог и почетком овог миленијума: ријеч је о исказивању (да ли?) сусрета или судара култура или цивилизација, оног што означавамо као *ми и дрући*, моје и туђе, егзотичност, односно свега оног што сводимо на појам *игенитијетта* или сличних категорија. За овакав тип тумачења налази се мноштво назнака у роману *Песма о ири свеиџа*.

Међутим, прецизна и јасна *хронолошка* одређеност узмиче пред *џојолошким* разуђеностима: Пераст и Бока Которска, који укључују у своју визуру и Венецију, затим сјеверноафричке пустиње Туниса са присјећањем на несталу Картагину, заокружују се на сјеверноамеричком континенту. Трагови приче о вјештицама из Салема прекривају се са укрштеним судбинама и међусобним ратовима Енглеза, Француза и Индијанаца, а све кроз условно мукотрпна искуства Озана Болице, да би се круг затворио њеним повратком кући преко Лондона и Венеције. Или, можда, отворио?

Ово ретроспективно промишљање упућује на чињеницу да се после насловне странице мора прочитати цијела књига, па да се вратимо на сами почетак. На почетак пјесме, пјесме која је свуда. Можда је једино сигурно да поновимо Озанине ријечи: „Ја сам пјесма!”

Послије насловне странице треба да се отвори роман. Отвара се насловом првог дијела, односно првог поглавља, спрам још два наслова идентичне функције. Па затим каталогизовање наслова у сваком поглављу за себе...

Наслућује се пут ка поетици насловљавања.

Др Младен М. Шукало
Универзитет у Бањој Луци
Филолошки факултет
Студијски програм Српски језик и књижевност
mladen.sukalo@flf.unibl.org